

Tilgangur

- Tryggja að ævinlega liggi fyrir upplýsingar um helstu sjúkdóma í íslenska hrossastofninum
- Afla betri þekkingar um eðli og orsakir sjúkdómanna og fylgjast með útbreiðslu þeirra
- Byggja upp og styðja við sjúkdómagreiningar á Keldum
  - Almennt greiða eigendur hesta fyrir greiningu sýna
  - Mast greiðir ef um er að ræða:
    - rökstuddan grun um nýjan sjúkdóm
    - rökstuddan grun um alvarlegan smitandi sjúkdóm t.d. salmonellu og miltusbruna
    - sértæka vöktun (tímabundin rannsóknaverkefni á vegum stofnunarinnar)
- Miðla þekkingu til starfandi dýralækna og hestaeigenda
  - Lykilatriði svo hægt sé að tryggja að nýir sjúkdómar sem kunna að berast í íslenska hrossastofninn uppgötvist fljótt og örugglega
  - Stuðla að réttri meðhöndlun og draga úr óþarfa notkun á sýklalyfjum
  - Tryggja rétt og samræmd viðbrögð
- Standa vörð um heilsu og velferð íslenska hrossastofnsins
- Standa vörð um útflutning hrossa

Tilkynningar um sjúkdóma á neðangreindum lista berist dýralækni hrossasjúkdóma hjá Mast: sigrídur.bjornsdottir@mast.is eða viðkomandi héraðsdýralækni.

1. Hitasótt

Barst til landsins árið 1998 og fór um allan hrossastofninn á einu ári þrátt fyrir umfangsmiklar aðgerðir til að reyna að stöðva sjúkdóminn. Alltaf hefur eitthvað borið á þessum sjúkdómi síðan, einkum sl. áratug, mest sem stök eða fá tilfelli á stærri tamningastöðvum. Hjarðónæmi er nú í kringum 40-60% sem þýðir að möguleiki er á minni hópsýkingum í stórum hesthúsum. Ekki er talin hætta á nýjum faraldri.

- Veirusjúkdómur í meltingarfærum: mótefnafaraldfræðilegar rannsóknir benda sterklega til að orsökinn sé *Equine coronavirus* (EqCoV).
- Einkenni: Hár hiti og lystarleysi í 1-3 daga. Stundum hrossasóttareinkenni. Mögulegir fylgikvillar eru alvarleg hrossasótt og klums hjá hryssum í kringum köstun. Folöld og veturgömul trippi sýna vanalegast lítil eða engin einkenni.
- Sýnataka/greining: Mótefnahækkun í semi, 0-12 dg. PCR á skítaprufu úr bráðafasa.
- Mismunagreining: Salmonella, Listería.
- Meðhöndlun: Hitalækkandi og önnur meðhöndlun á einkennum.
- Viðbrögð: Tilkynnist Mast ef fleiri en þrjú tilfelli greinast í hesthúsi eða tengdum húsum.

2. Smitandi hósti

Faraldur geisaði árið 2010 en smitefnið barst líklega til landsins einu til tveimur árum fyrr.

- Bakteríusjúkdómur í efri öndunarvegi: *Streptococcus zooepidemicus* ST209
- Einkenni: Hor og hósti, oft þrálátur. Sýkingunni fylgir sjaldnast hitahækkun. Bakterían er ekki með „superantigen“ og er alla jafna ekki ífarandi.
- Sýnataka/greining: Bakteríustrok (svaber) úr nefholi til ræktunar og stofnagreiningar.
- Meðhöndlun: Bakterían er næm fyrir penicillini en slík meðhöndlun er þó ekki æskileg þar sem mikil hætta er á að sýkingin blossi aftur upp eftir meðhöndlun. Hreinlæti og loftun.
- Mismunagreining: Aðrir stofnar S.zoo
- Viðbrögð: Tilkynnist Mast ef fleiri ef þrjú tilfelli greinast í einu hesthúsi eða tengdum húsum.

3. Aðrar streptókokkasýkingar

Við stofnagreiningar á S.zoo árið 2010 fundust landlægir stofnar sem ætla má að séu sjúkdómsvaldandi (með „superantigen“) þó svo sjúkdómsmyndin sé ekki að fullu þekkt.

- Einkenni: Hiti samhliða einkennum frá öndunarfærum / stækkun á eitlum án hita.
- Sýnataka/greining: Bakteríustrok úr nefholi til hraðprófunar fyrir kverkeittlabólgu (PCR), ræktunar og stofnagreiningar. Veirustrok úr nefholi og þöruð sermissýni (0 – 12dg) vegna mismunagreiningar. Sendist með rannsóknabeiðni á Keldur, í samráði við dýralækni hrossasjúkdóma hjá Mast.
- Meðhöndlun: S.zoo er næm fyrir penicillini en slík meðhöndlun er þó ekki alltaf æskileg þar sem mikil hætta er á að sýkingin blossi aftur upp eftir meðhöndlun. Hreinlæti og loftun.
- Mismunagreining: Kverkeittlabólga, nýir stofnar S.zoo, hestaherpes týpa-1 (EHV-1).
- Viðbrögð: Tilkynnist Mast tafarlaust sem grunur um nýjan sjúkdóm. Mast metur áhættuna og virkjar viðbragðsáætlun ef þurfa þykir.

4. Salmonella

Salmonella Typhimurium hefur greinst nokkrum sinnum í hrossum hér á landi, yfirleitt sem hópsýkingar. Hátt dánarhlutfall.

- Bakteríusýking í meltingarfærum: *Salmonella* spp.
- Einkenni: Hiti og lystarleysi í byrjun. Niðurgangur kemur oftast fram fáum dögum síðar.
- Sýnataka/greining: Ræktun úr skítaprufu úr bráðafasa, stofnagreining. Sendist með rannsóknabeiðni á Keldur, í samráði við dýralækni hrossasjúkdóma hjá Mast.
- Meðhöndlun: Stoðmeðhöndlun. Frábending á sýklalyf.
- Mismunagreining: Hitasótt, Listería.
- Viðbrögð: Tilkynningaskyldur sjúkdómur. Mast grípur til aðgerða til að hindra frekari útbreiðslu smitefnisins.

5. Listería / Hvanneyrarveiki

Óvíst hversu sjúkdómsvaldandi þessi baktería er hjá hrossum, nema sérstakar aðæður komi til svo sem mjög skemmt hey, veik þarmaflóra, álag/stress.

- *Listeria monocytogenes* er algeng umhverfisbaktería og getur vaxið upp í rúlluheyi, einkum ef góður aðgangur er að súrefni (gat á rúllu eða lítil gerjun) og sýrustig fellur ekki (lítil gerjun, seinslegið hey).
- Einkenni: Hiti, lystarleysi, slappleiki og niðurgangur. Blóðsýking (septicaemia) og bráðadauði er einnig þekkt birtingarmynd. Fóðurborin sýking/hópsýking. Einkenni frá miðtaugakerfinu teljast sjaldgæf í hrossum en bakterían getur valdið fósturláti.
- Sýnataka/greining: Krufning með vefjaskoðun er eina örugga greiningaraðferðin. Ræktun úr heyi og skít er möguleg, en mjög erfitt að túlka niðurstöðurnar. Mótaefnamælingar (hækkun á mótrefni 0-12 dg) eru framkvæmdar erlendis (Laboklin) en túlkun niðurstaðna er sömuleiðis vandasöm.
- Meðhöndlun: Stoðmeðhöndlun og mögulega meðhöndlun með hreinu penicillini ef grunur um sjúkdóminn er vel rökstuddur. Ath að frábending er á sýklalyfjanotkun á mismunagreiningum.
- Mismunagreining: Salmonella, hitasótt.
- Viðbrögð: Tilkynnist Mast ef fleiri en þrjú tilfelli greinast í einu hesthúsi.

6. Fóðureitrun / hræitrun / bótulismi

Yfirleitt hópeitrun sem komið hefur upp öðru hverju hér á landi.

- Eiturefni í rúlluhegi sem myndað er af jarðvegsbakteríunni *Clostridium botulinum* við súrefnissnaðar aðstæður í rúlluhegi þar sem sýrustig hefur ekki fallið nægilega (léleg gerjun, seinslegið hey) og þar sem próteingjafi er til staðar (hræ).
- Einkenni: Lömum (fyrst í afturparti, svo í tungu) og bráðadauði. Yfirleitt veikjast öll hross sem hafa étið sama eitraða hegið en þó eru undantekningar á því.
- Greining: Út frá einkennum og með því að útiloka aðrar orsakir.
- Meðhöndlun: Yfirleitt kemur meðhöndlun ekki til greina. Stoðmeðhöndlun í einhverjum tilvikum.
- Viðbrögð: Hætta tafarlaust notkun á öllu hegi af viðkomandi túni. Tilkynnist Mast.

7. Stífkrampi

Sjaldgæfur sjúkdómur hér á landi en staðbundnar sýkingar hafa komið upp.

- Bakterían *Clostridium tetani* kemst í lokað sár þar sem skapast súrefnissnaðar aðstæður og myndar taugaeitur.
- Einkenni: Eitrið berst eftir taugakerfinu og veldur alvarlegum einkennum s.s. stífum vöðvum sem fyrst verður vart í kjálkum og hindrar að hrossið geti étið. Þar á eftir stífna hrossin að aftanverðu. Taglið stendur þá oft stíft út frá hrossinu. Þá er einkennandi að s.k. þriðja augnlok (blikhimnan) fellur fram á augun, og verður það mest áberandi þegar höfðinu er lyft upp. Hross með stífkrampa verða ofurviðkvæm fyrir öllu áreiti s.s. ljósi og hljóði.
- Greining: Út frá einkennum.
- Meðhöndlun: Stoðmeðhöndlun kemur til greina í einhverjum tilfellum en flest sýkt hross þarf að aflífa. Mjög sársaukafullur sjúkdómur.
- Viðbrögð: Bólusetning á öðrum hrossum í sama umhverfi kemur til greina.
- Tilkynnist Mast sem hefur samband við sóttvarnarlækni vegna endurnýjunar bólusetninga á fólki með tengsl við hrossin og umhverfi þeirra.

8. Miltisbruni/miltisbrandur

Miltisbruni er bráð blóðeitrun af völdum *Bacillus anthraxis* sem er grómyndandi baktería. Gróin geta lifað í áratugi eða jafnvel aldir í jarðvegi. Oftast kemur sjúkdómurinn upp í tengslum við jarðrask, þurrka eða flóð. Skepnur smitast við að drekka mengað vatn eða bíta mengað gras.

Greindist síðast í hrossum árið 2004 og þar áður árið 1965.

Leggst fyrst og fremst á grasbíta þó svo flest önnur spendýr, þ.m.t. menn, og sumar fuglategundir geti tekið sjúkdóminn. Um er að ræða alvarlega súnu (zoonosis)

- Einkenni: Bráðadauði. Blæðingar frá nösnum, munni og/eða endaparmi sjást oft á dauðum dýrum. Í einstaka tilfellum verður vart við hita, deyfð, lystarleysi og magnleysi áður en dýrin drepast.
- Greining: Út frá einkennum og með blóðsýni en bakterían sést í blóðstroki. Gæta skal ítrustu varúðar við sýnatöku þar sem um súnu er að ræða og forðast að valda blæðingum eða opna dýrið til að hindra grómyndun og mengun umhverfis.
- Viðbrögð: Grunur um sjúkdóminn tilkynnist tafarlaust til Mast. Mast grípur til aðgerða til að hindra frekari útbreiðslu smitefnisins.

9. Sarkæxli

Sarkæxli (Equine sarcoid) er illkynja húðæxli hjá hrossum, algengt um allan heim. Fyrsta greining sem vitað er til að hafi verið gerð hérlendis var 2009. Sjaldgæfur sjúkdómur á Íslandi þar sem stök tilfelli hafa greinst á seinni árum.

- Veirusýking: *Bovine papillomavirus*, vanalegast af gerð 1 og 2. Aðrar gerðir af nautavörtuveirum sjaldgæfari í húðæxlunum.
- Greining: Klínískar breytingar í húð, vefjameinafræði og PCR
- Meðhöndlun: Skurðlækning, frystiskurðlækning, ónæmingarmeðferð, geislameðferð, efnameðferð, hitameðferð eða sambland af þessum meðhöndlunum. Um og yfir helmingur æxla myndast á ný þrátt fyrir meðhöndlun.
- Viðbrögð: Tilkynnist Mast.

10. Áunninn fjöltaugakvilli í hrossum

Greindist fyrst hér á landi sem hjarðvandamál árið 2019 en mögulega hafa stök tilfelli komið fram áður. Algengur sjúkdómur í Skandinavíu „Skandinavian knuckling syndrome“.

- Fódurtengdur sjúkdómur. Kemur upp seinni hluta vetrar/vor hjá hrossum sem hafa verið fóðruð á rúlluhevi af sama slætti á sama túni. Ekki veikjast þó öll hrossin sem fengið hafa sama hey. Trippi og önnur ung hross eru viðkvæmust, þó ekki folöld. Sjúkdómurinn líkist Guillain–Barré syndrome (vöðvaslappleiki vegna árásar ónæmiskerfisins á mýldis-slíður úttauga). Ekki smitandi.
- Einkenni: Vöðvaslappleiki í afturhluta líkamans. Mest einkennandi er að hesturinn fellur öðru hverju niður á afturfótakjúkurnar (knuckling). Í alvarlegum tilfellum leggjast hrossin og ef þau standa ekki upp innan 1-2 sólarhringa getur þurft að aflífa þau. Hross sem ekki leggjast varanlega eiga ágæta möguleika á að lifa sjúkdóminn af með góðri aðhlyningu og mörgum þeirra batnar að sjálfu sér, en á löngum tíma.
- Greining: Klínísk einkenni og meinafræðileg skoðun á úttaugum við krufningu.
- Meðhöndlun: Ró og stoðmeðhöndlun.
- Mismunagreining: EHV-1, hræitrun, aðrar eitranir.
- Viðbrögð: Skipta strax um hey. Halda hrossunum í ró. Tilkynnist Mast.

11. Landlægar herpesýkingar í hrossum

Nokkrar herpesveirur (EHV = *Equine herpesvirus*) er að finna í hestum hérlendis. Þessar veirur hafa að öllum líkindum fylgt stofninum frá upphafi byggðar á Íslandi. Þetta eru gammaherperveirurnar EHV-2 og EHV-5 og alfaherpesveirunnar EHV-3 og EHV-4. Folöld smitast af EHV-2, EHV-5 og EHV-4 fljótlega eftir köstun og eru sýkingarnar að mestu einkennalausar. Mótefnamælingar sýna að nánast öll hross eru með mótefni gegn þessum þremur veirum. Fjórða herpesveiran EHV-3 sem hér er landlæg, sýkir hross seinna á lífsleiðinni en hinar þrjár. Sýkingin getur valdið áblæstri á ytri kynfærum bæði hryssna og hesta. Einkennin eru alla jafna væg þó ekki sé útilokað að sýkingin geti dregið tímabundið úr frjósemi. Dýralækna hefur lengi grunað að EHV-3 væri hér í hrossum og nýlega var það staðfest með veirufræðilegum aðferðum.

- Viðbrögð: Engin sérstök viðbrögð.

Hins vegar skal áréttað að alfaherpesveiran EHV-1 sem veldur heilabólgu og lömumum, fósturláti auk einkenna frá öndunarvegi hefur aldrei greinst í íslenska hrossastofninum og er einn þeirra alvarlegu sjúkdómsvalda sem okkar ströngu reglur um smitvarnir beinast gegn.